

**ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՈՐԴԵԳՐՄԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑՈՎ ՍԱՀՄԱՆՎԱԾ
ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ**

Երեխաների իրավունքների քննարկման հարցը ծագեց 19-րդ դարի դեմոկրատական շարժման արդյունքում: Այդ շրջանում պետություններն իրենց վրա վերցրին ծնողների կամայականություններից, գործատուների կողմից տնտեսական շահագործումից երեխաների պաշտպանության պատասխանատվությունը: Անհրաժեշտ էր երեխաների ստրկացման, երեխաների աշխատանքի, երեխաների առևտրի և անչափահասների մարմնավաճառության դեմ միջոցներ ձեռք առնել: Դրա հետ կապված Ազգերի Լիգան 1924 թվականին ընդունեց «Երեխաների իրավունքների մասին» ժնկյան Հռչակագիրը:

1945 թվականին Միավորված ազգերի կազմակերպության ստեղծման պահից երեխաների իրավունքները մշտապես ուշադրության կետրոնում են գտնվում: ՄԱԿ-ի **Գլխավոր Ասամբլեայի առաջին ակտերից մեկը ՄԱԿ-ի Երեխաների Ֆոնդի (UNICEF) ձևավորումն էր:** Այդ ֆոնդը մինչ օրս հանդիսանում է երեխաներին օգնության հիմնական մեխանիզմը: 1948 թվականին «Մարդու իրավունքների և ազատությունների համընդհանուր հռչակագրի» ընդունմամբ ճանաչվեց երեխաների իրավունքների հատուկ պաշտպանության անհրաժեշտությունը: Շեշտվում է, որ երեխան պետք է լինի հատուկ խնամքի և օգնության օբյեկտ:

1959 թվականին ընդունվեց Երեխաների իրավունքների Հռչակագիրը: Տվյալ փաստաթուղթը հռչակում է սկզբունք, որ *«...մարդկությունը պարտավոր է տալ երեխային լավագույն ունեցածը»:* Նրանում հռչակվում են ազգային և միջազգային մակարդակներում երեխաների պաշտպանության և բարօրության հետ կապված սոցիալական և իրավական սկզբունքներ: Հռչակագիրը ծնողներին, առանձին անձանց, ոչ պետական մարմիններին, տեղական մար-

---

¹ ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ, գիտ. դեկավար՝ իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Մ. Հայկյանց:

միններին և կառավարություններին կոչ է անում ճանաչել նրանում շարադրված իրավունքները և ազատությունները: Նաև նշում է, որ երեխաների համար անհրաժեշտ է ապահովել հատուկ պաշտպանություն և ընծեռել հնարավորություն ու պայմաններ, որոնք թույլ կտան նրանց զարգանալու առողջ ու նորմալ ճանապարհով՝ ազատության ու արժանապատվության պայմաններում:

Երեխաների իրավունքների հռչակագիրը մեծ ազդեցություն թողեց կառավարությունների և առանձին անձանց քաղաքականության ու գործերի վրա ամբողջ աշխարհում¹: Սակայն Հռչակագրի ոչ պարտադիր՝ խորհրդատվական բնույթի հետ կախված առաջ եկավ Կոնվենցիայի ընդունման անհրաժեշտության խնդիր: Աշխատանքներն ընթանում էին լեհ պրոֆեսոր Ադամ Լոպատկայի ղեկավարությամբ: Հանձնաժողովը կազմված էր աշխարհի տարբեր երկրների իրավաբաններից, բժիշկներից, մանկավարժներից, հոգեբաններից, սոցիոլոգներից, հասարակական գործիչներից և կրոնական կազմակերպություններից: **Հանձնաժողովի աշխատանքի արդյունքը եղավ «Երեխաների իրավունքների մասին» Կոնվենցիան (ընդունվել է 20.11.1989թ. ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի կողմից, Հայաստանի Հանրապետությունը վավերացրել է 1992 թվականին):**

Կոնվենցիայի հիմնական սկզբունքը երեխային որպես լիարժեք և լիիրավ անհատի ճանաչումն է:

Կոնվենցիան երեխա է ճանաչում ցանկացած մարդկային արարածի, որի 18 տարին չի լրացել, եթե ազգային օրենսդրությամբ նախատեսված չէ չափահասության ավելի վաղ տարիք:

Կոնվենցիայի հիմնարար դրույթները կարելի է սահմանել հետևյալ կերպ. անդամ-պետությունները ապահովում են յուրաքանչյուր երեխայի իրավունքների ***իրականացում առանց որևէ խտրականության (հոդված 2), առավելագույնս ապահովում են երեխայի շահերը (հոդված 3), ապահովում են կյանքի, գոյատևման և զարգացման իրավունքը (հոդված 6):***

Միջազգային որդեգրման ժամանակ անհրաժեշտ է հաշվի առնել Կոնվենցիայի նորմերը: Մասնավորապես, 16 հոդվածը սահմա-

---

¹ Տե՛ս Шнекендорф З.К. Путеводитель по Конвенции о правах ребенка. - М.: Рос.пед. агенство, 1997. - էջ 9

նում է, որ երեխան չի կարող իր անձնական, ընտանեկան կյանքի իրագործման ժամանակ կամայական կամ անօրինական միջամտության օբյեկտ լինել: Երեխայի համար երաշխավորվում է այդպիսի միջամտությունից և ոտնձգությունից պաշտպանության իրավունք:

Կոնվենցիայի 21 հոդվածը հռչակում է որդեգրման ժամանակ երեխայի շահերի առավելագույն ապահովումը որպես հիմնարար սկզբունք:

Անդամ-պետությունները պետք է ապահովեն, որ որդեգրումը իրականացվի միայն պետական իրավասու մարմինների կողմից: Պահանջվում է, որ որդեգրումը իրականացվի միայն այն դեպքում, երբ երեխան ունի անհրաժեշտ կարգավիճակ, այսինքն, երբ բոլոր շահագրգիռ անձինք տվել են իրենց համաձայնությունը, և երեխան հետագայում չի կարող հետ պահանջվել որդեգրողներից: Կոնվենցիան որդեգրումը այլ պետությունում դիտարկում է որպես երեխայի հանդեպ խնամքի այլընտրանքային միջոց. այսինքն՝ միայն այն դեպքում, երբ երեխան չի կարող հանձնվել դաստիարակման կամ որևէ ընտանիք, որը կկարողանար ապահովել նրա դաստիարակությունը կամ որդեգրումը, և երբ որևէ համապատասխան խնամքի ապահովումը երեխայի ծագման պետությունում անհնար է, ընդ որում անդամ-պետությունները պետք է միջազգային որդեգրման ժամանակ երեխայի համար ապահովեն այնպիսի նորմերի կիրառման երաշխիքներ, որոնք կիրառվում են ներպետական որդեգրման ժամանակ:

Պետություններին առաջարկվում է կնքել երկկողմ և բազմակողմ պայմանագրեր, որպեսզի ապահովվի երեխայի՝ այլ պետությունում որդեգրման իրականացումն իրավասու մարմինների կողմից:

Վերոգյայի հետ կապված՝ անհրաժեշտ է նշել, որ որդեգրման վերաբերյալ ՀՀ օրենսդրությունը որդեգրել է միջազգային իրավունքի համընդհանուր ճանաչված նորմերը: Այն էլնում է Կոնվենցիայի 21 հոդվածում ներառված սկզբունքներից:

Միջազգային որդեգրման ժամանակ անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև Կոնվենցիայի այլ սկզբունքները: Հաշվի առնելով այն, որ որդեգրողները ձեռք են բերում կենսաբանական ծնողների բոլոր ի-

րավունքներն ու պարտականությունները, նրանք նաև համապարտ պատասխանատվություն են կրում երեխայի դաստիարակման ու զարգացման համար: Անդամ-պետությունները պետք է ձեռք առնեն բոլոր անհրաժեշտ օրենսդրական ու վարչական միջոցառումները, որպեսզի երեխային պաշտպանեն ֆիզիկական կամ հոգեբանական ցակացած ձևի բռնությունից, խնամքի բացակայությունից, կոպիտ կամ անբարեխիղճ վերաբերմունքից, ինչպես նաև ծնողների կամ երեխայի նկատմամբ խնամք իրականացնող ցանկացած անձի կողմից շահագործումից:

Խնամքից ու ընտանեկան միջավայրից երեխայի զրկվելու դեպքում երեխան, իր առավելագույն շահից ելնելով, ունի պետության կողմից խնամքի փոխարինման իրավունք: Որպես փոխարինում կարող է ծառայել, օրինակ՝ մուսուլմանական օրենսդրությամբ երեխային «կաֆալա»-ի դաստիարակմանը տալը, որդեգրումը կամ տեղափախումը համապատասխան հաստատություն: Այդ դեպքում անդամ-պետությունները պարտավոր են հարգել երեխայի իրավունքը պահովելու իր անհատականությունը, ներառյալ քաղաքացիությունը, անունը և ընտանեկան կապերը: Կոնվենցիան պարտավորեցնում է երկու ծնողների հետ էլ պահել անձնական հարաբերությունները, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա հակասում է երեխայի շահերին:

Հաշվի առնելով այն, որ ՀՀ-ում և առհասարական միջազգային որդեգրմամբ որդեգրվում են նախևառաջ ֆիզիկական արատ ունեցող երեխաները, հետաքրքրական է Կոնվենցիայի 23 հոդվածը: Համաձայն այդ հոդվածի՝ ֆիզիկապես կամ մտավոր ոչ ամբողջական երեխան պետք է ունենա լիարժեք ու արժանապատիվ կյանք: Այդպիսի երեխան հատուկ խնամքի իրավունք ունի և անդամ-պետությունները խթանում ու ապահովում են նրա համար այդպիսի օգնությունը: Կոնվենցիան նախատեսում է բոլոր երեխաների համար ապահովել առողջապահական առավել կատարյալ համակարգից օգտվելու իրավունքը: Այն իմաստով, որ ժամանակակից պայմաններում ՀՀ-ում հիվանդ երեխաների խնամքը իրենից դժվարություններ է ներկայացնում, հարկ է նրանց տալու այդ հնարավորությունը: Կոնվենցիան պաշտպանում է երեխային տնտեսական

շահագործումից, նրա առողջական վիճակը վտանգի տակ դնող աշխատանք կատարելուց, ցակացած տեսակի սեռական շահագործումից և սեռական չարաշահումից:

Այսպիսով, Կոնվենցիան ներառում է քաղաքացիական, քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մի ամբողջ համակարգ: Այն հռչակում է երեխաների շահերի գերակայություն պետության պահանջմունքների նկատմամբ և սահմանում, որ երեխայի զարգացման համար անհրաժեշտ է առողջապահական համապատասխան մակարդակ, անվտանգ շրջակա միջավայր և ծնողների կամ նրանց փախարհնող անձանց կողմից հոգատարություն:

«Հ ընտանեկան օրնագիրքը որդեգրել է Կոնվենցիայի դրույթները և նախատեսում է ընտանեկան հարաբերություններում երեխաների իրավունքների երաշխիքների էական ուժեղացում: Օրենսգրքում առանձնացված է գլուխ «Երեխաների իրավունքները» («Հ ընտանեկան օրենսգրքի 10 գլուխ), իսկ 1996 թվականին ընդունվել է «Երեխայի իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքը, որի 4-րդ գլուխը նվիրված է երեխայի իրավունքների պաշտպանության պետական քաղաքականության ծրագրային հիմունքներին: Տվյալ գլխի համաձայն՝ երեխայի իրավունքների պաշտպանության աշխատանքներն իրականացվում են երեխայի իրավունքների պաշտպանության տարեկան ծրագրերով («Երեխայի իրավունքների մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 33), և կատարված աշխատանքների վերաբերյալ հաշվետվությունները արտացոլվում են համապատասխան տարվա պետական բյուջեի կատարման մասին տարեկան հաշվետվությունում (հոդված 35):

Միջազգային որդեգրումների հերթական ալիքը եկավ 20-րդ դարի 60-ականներին: Այդ շրջանում որդեգրմամբ զբաղվող մասնագիտացված գործակալությունները սկսեցին մուտք գործել գաղութային կախվածությունից դուրս եկած երկրներ: Չնայած նրան, որ այդ երկրները էականորեն տարբերվում էին միմյանցից լեզվով, մշակույթով, ավանդույթներով, այնուամենայնիվ նրանք բոլորը ունեին երկու ընդհանուր գիծ՝ բարձր ծնելիություն և ծայրահեղ ցածր կենսամակարդակ: Որպես կանոն, որդեգրողները զարգացած երկրների քաղաքացիներ էին, իսկ որդեգրվողները՝ երրորդ աշ-

խարհի երկրների երեխաներ: Այդ երկրներում պատերազմներ էին, սով ու այլ աղետներ, որոնք բերում էին մանկության պահանջմունքների բավարարման համար անրաժեշտ ռեսուրսների անբավարարություն: 80-ականներին օտարերկրացիների կողմից որդեգրումը երկրների մեծ մասում դարձավ սովորական երևույթ¹: Մինչև այդ գործին եվրոպական երկրների միանալը, աշխարհում տարեկան իրականացվում էր մոտ 20 հազար նմնատիպ որդեգրում²:

Սրա հետ կապված՝ այն պետությունները, որոնցում ակտիվորեն իրականացվում է օտարերկրյա տարրով որդեգրում, ձգտում են կարգավորել միջազգային որդեգրման ժամանակ ծագող կոլիզիաները՝ ներպետական իրավունքում հմապատասխան կոլիզիոն նորմերի սահմանմամբ, օրինակ՝ ընդունում են միջազգային մասնավոր իրավունքի մասին օրենքներ, ինչպես նաև կնքում են միջազգային որդեգրման բնագավառում համագործակցության երկկողմ պայմանագրեր: Միջազգային հանրության համար միջազգային որդեգրման առավել սուր հարցերի կարգավորման հատուկ անհրաժեշտությունը ակնհայտ դարձավ 80-ականներին, երբ հաստատվեց 60-ականներին միազգային որդեգրման դեպքերի կտրուկ աճի փաստը, որի լուծման միակ միջոցը միջազգային համաձայնագրի մշակումն ու կնքումն էր:

Օտարերկրյա տարրով որդեգրման հարեցերին էր նվիրված 1967 թվականի Որդեգրման մասին Եվրոպական կոնվենցիան, որը գործում է ԵՄ մասնակից կողմերի միջև և բովանդակում է հիմնականում ունիֆիկացված նորմեր որդեգրման և որդեգրման իրավական հետևանքների մասին: Կարծիք է հայտնվում այն մասին, որ Կոնվենցիան հանդես է գալիս որպես «մոդելային օրենք», որի նորմերը պետությունները պետք է հարմարեցնեն իրենց ներքին օրենքներին³: Փորձենք չհամաձայնվել այս կարծիքի հետ, քանի որ

---

¹ Дюжева О.А. Проблемы законодательства о международном усыновлении// Государство и право. - 1995. №6. - էջ 41.

² Gitlin H.J. Adoptions. An Attorneys Guide to helping adoptive parents. - Wilmet, 1987. - էջ 64.

³ Sten Hessler Michael. Die gesellschaftliche Organisation von besonders problematischen Sozialisationsprozessen am Beispiel der Adoption von Ausländerkindern. Jnaug.Diss.zur Erlangung des Doktor grades der Philos. - Meunchen, 1979. -S. 363

մողելային օրենքը կրում է խորհրդատվական բնույթ, հետևաբար չունի պարտադիր կիրառում, մինչդեռ Կոնվենցիան հանդիսանում է պարտադիր փաստաթուղթ այն ստորագրած պետությունների համար:

Այս Կոնվենցիայի դրույթները վերաբերում են 18 տարի չլրացած երեխաների որդեգրմանը, եթե նրանք ամուսնացած չեն կամ ամուսնացած չեն եղել ու չափահաս չեն օրենքի ուժով (հոդված 3):

Համաձայն 6 հոդվածի՝ որդեգրման իրավունք ունեն մեկ կամ երկու անձ, եթե նրանք միմյանց հետ օրինական ամուսնության մեջ են: Ընդ որում թույլատրվում է ամուսիններից մեկի կողմից որդեգրում:

Սահմանվում է որդեգրողի տարիքը 21-35 տարեկան:

Կոնվենցիան ելնում է որդեգրվածի ու ամուսնության մեջ գտնվող երեխաների իրավունքների հավասարակշռման սկզբունքից (հոդված 10): Որդեգրողը որդեգրվածի հանդեպ ձեռք է բերում նույնաիսի իրավունքներ և պարտականություններ, որոնք գոյություն ունեն ծնողների մոտ իրենց կենսաբանական երեխաների հանդեպ և, ընդհակառակը, որդեգրվածը որդեգրողի հանդեպ ձեռք է բերում նույն իրավունքներն ու պարտականությունները, որոնք սահմանված են երեխաների և նրանց կենսաբանական ծնողների համար: Այս Կոնվենցիան նույնպես հռչակում է որդեգրման հիմնարար սկզբունքը. որդեգրումը իրականացվում է՝ երեխայի շահերից ելնելով:

Մասնակիցների նեղ շրջանակի արդյունքում Կոնվենցիան չէր կարող դառնալ միջազգային որդեգրման հարցը կարգավորող հիմնական ակտ: Անհրաժեշտ էր հաշվի առնել, որ տարբեր երկրների իրավական համակարգերը սահմանում են որդեգրման համար անհրաժեշտ տարբեր փաստաթղթային պահանջներ, որդեգրումից հետո երեխայի իրավունքների պաշտպանության տարբեր երաշխիքներ, որդեգրման ճանաչման ու վերացման տարբեր կարգեր: Այս ամենը անհրաժեշտություն է առաջացնում միասնական կանոնների օգտագործման, որոնք կմշակվեին ու կըզուլվեին միջազգային համագործակցության կողմից:

1971թ. սեպտեմբերին Միլան քաղաքում տեղի ունեցավ «օ-

տարերկրյա տարրով» ծանրաբերոշնված երեխաների որդեգրման վերաբերյալ հատուկ կոնֆերանս¹: Կոնֆերանսի աշխատանքներին մասնակցեցին 42 պետությունների ներկայացուցիչներ: Քննարկվում էին օտարերկրյա որդեգրման վերաբերյալ առավել վիճելի հարցեր. որդեգրվածի քաղաքացիության, նրա ազգության, դավանանքի հարցերը: Կոնֆերանսի արդյունքը եղավ միջազգային որդեգրման վերաբերյալ միջազգային համաձայնագրի կնքման մասին որոշումը՝ նպատակ ունենալով վերացնելու կոլիզիոն խնդիրները²:

Ընդունվեց հռչակագիր, որով կոնֆերանսի մասնակիցները դիմեցին ՄԱԿ-ին՝ առաջարկելով իրականացնել միջազգային որդեգրման կարգավորման համաշխարհային կոնվենցիայի ընդունման համար միջազգային կոնֆերանս:

1987թ. դեկտեմբերին Սիջազգային մասնավոր իրավունքի հարցերով Հաագային Կոնֆերանսի Մշտական Բյուրոն մշակեց ուղեցույցներ միջազգային որդեգրման բնագավառում միջազգային նոր կոնվենցիա մշակելու նպատակահարմարության մասին: Տվյալ ուղեցույցները ներառում էին Հաագայի Որդեգրման մասին 1980թ. Կոնվենցիայի թերութունների վերլուծությունը և առաջարկում էին միջազգային որդեգրման ոլորտում անվտանգության էական միջոցառումների ընդունման անհրաժեշտության և ծագման ու ընդունման երկրների միջև համագործակցության համակարգի ներդրումը ուսումնասիրող նոր կոնվենցիայի նախագիծը: 1988թ. տեղի ունեցած Կոնֆերանսի 16-րդ նստաշրջանում որոշում ընդունվեց 17-րդ նստաշրջանի աշխատանքներում նոր կոնվենցիայի մշակման հարցը ներառել: Նաև որոշում ընդունվեց պարտադիր կերպով կոնվենցիայի մշակմանը ներգրավել տվյալ կոնվենցիայի մասնակից չհամարվող պետությունների: Նստաշրջանի նախապատրաստման շրջանակներում 1990, 91 և 92թթ.-ին տեղի ունեցան Հատուկ Հանձնաժողովի հանդիպումներ: 17-րդ նստաշրջանը տեղի ունեցավ 1993թ. մայիսի 10-ին, որում քննվեց Կոնվենցիայի նախա-

¹ St'u Городецкая И.К. Международная защита прав и интересов детей. - М.: Международные отношения, 1973.-С. 73

² St'u The New York Times. Sept. 19.1971.

գիծը, որն անվերապահորեն և միաձայն ընդունվեց 1993թ. մայիսի 29-ին: Կոնվենցիայի նախապատրաստման, քննարկման աշխատանքներում մասնակցություն ունեցան 67 պետություններ, 5 միջկառավարական կազմակերպություններ՝ ներառյալ ՄԱԿ-ը և Ինտերպոլը և 12 ոչ կառավարական միջազգային կազմակերպություններ (Հայաստանը «Երեխաների պաշտպանության և օտարերկրյա որդեգրման բնագավառում համագործակցության մասին» Հաագայի 1993 թվականի Կոնվենցիան վավերացրել է 2007 թվականի հունիսի 1-ին):

Չնայած միջազգային որդեգրման հարցում կարծիքների և հայացքների տարբերությանը՝ Կոնվենցիայի հանդեպ միևնույն հետաքրքրությունը ցուցաբերեցին ինչպես պետություններ, որոնք հիմնականում որդեգրում են երեխաներ արտասահմանից, այնպես էլ պետություններ, որտեղից իրականացվում է միջազգային որդեգրում: Կոնվենցիայի քննարկման և ընդունման մեջ մասնակցություն ունեցող պետությունները ոգևորված էին «աշխարհի անօթևան երեխաներին՝ նրանց շահերի առավելագույն պահպանմամբ ընտանիք ունենալու հնարավորություն սովող արդյունքին հասնելու միասնական կամքով»¹:

Պետությունները ընդունեցին, որ ընտանիքում դաստիարակությունը և ապրելը ունի առաջնային և ծայրաստիճան կարևոր նշանակություն երեխայի երջանկության և առողջության համար: Միևնույն ժամանակ մասնակիցները սահմանեցին, որ միջազգային որդեգրումը պետք է քննարկվի որպես երեխայի համար ընտանիք փնտրելու այլընտրանքային միջոց: Երեխայի համար կատարյալը մեծանալն ու դաստիարակվելն է այն ընտանիքում, որտեղ նա ծնվել է: Եթե դա հնարավոր չէ, ապա որդեգրող ընտանիքը պետք է փնտրել նրա ծագման երկրում: Եթե այդպիսի ընտանիք ծագման երկրում չկա, ապա նոր միայն միջազգային որդեգրումը կօգնի երեխային գտնելու մշտական սիրող ընտանիք: Եզրափակիչ մասում պետությունները սահմանեցին, որ անհրաժեշտ է միջոցառումներ ձեռք առնել երեխայի պաշտպանության ապահովման համար, որպեսզի միջազգային որդեգրումը ծառայի երեխայի առավելագույն

---

¹ См. X. ван Лун. Международное сотрудничество и защита в области международного усыновления. Recueil des6 cours de l'Académie de droit international de La Haye, Том 244 (1993-VII), стр. 335, параграф 181

շահերին և արմատախիլ անի նրա հետ դաժան վերաբերմունքը:

Ջանքեր գործադրվեցին մի փաստաթղթի մշակման համար, որը առավելագույնս ընդունելի կլիներ պետություններից մեծամասնության համար և հանդես կգար երեխայի առավելագույն շահերի պաշտպանությամբ, ինչպես նաև հիմք կստեղծեր միջազգային համագործակցության համար: 1993թ. Հաագայի Կոնվենցիան իրացնում է Երեխայի իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի Կոնվենցիայի 21-րդ հոդվածի նպատակները. *«Որդեգրման համակարգի գոյությունն ընդունող կամ թույլատրող մասնակից պետություններն ապահովում են, որ երեխայի լավագույն շահերը հաշվի առնվեն առաջնահերթ կերպով, և նրանք հարկ եղած դեպքում երկկողմ կամ բազմակողմանի պայմանավորվածությունների և համաձայնագրերի կնքման ուղիով նպաստում են սույն հոդվածի նպատակներին հասնելուն և դրա հիման վրա ձգտում են ապահովել, որ երեխային այլ երկրում տեղավորելը իրականացվի իրավասու իշխանությունների կամ մարմինների կողմից»:*

Իրականում 1993թ. Կոնվենցիան հստակեցնում և լրացնում է Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի լայն սկզբունքներն ու նորմերը՝ ավելացնելով որդեգրման անվտանգության և ընթացակարգի էական դրույթներ: 1993թ. Կոնվենցիան սահմանում է նվազագույն ստնադարտները և կոչված չէ լինելու որդեգրմանը վերաբերող միակ օրենքը: Երեխայի իրավունքները դիտարկելով որպես առաջնային՝ Կոնվենցիան նաև հարգում է ինչպես կենսաբանական, այնպես էլ որդեգրող ընտանիքների իրավունքները:

Աշխատանքի արդյունքը դարձավ հատուկ Կոնվենցիան՝ նորարարական փաստաթուղթը, որն առավելագույնս ընդգրկում է որդեգրման բազմաթիվ հարցեր: Մասնավորապես, Կոնվենցիան ներառում է իրավունքի տարբեր ոլորտներ այնպես, ինչպես Մարդու իավունքները, իրավական և վարչական համագործակցությունը, միջազգային մասնավոր իրավունքը և այլն:

Տվյալ արդյունքը համառոտ նկարագրված է Կոնվենցիայի նախաբանում, որտեղ ասվում է. *«Սույն Կոնվենցիան ստորագրած պետությունները՝*

ճանաչելով, որ երեխային՝ նրա անձի ամբողջական և ներդաշնակ զարգացման համար անհրաժեշտ է մեծանալ ընտանեկան երջանկության, սիրո և ըմբռնման միջավայրում,

կոչ անելով, որ յուրաքանչյուր պետություն որպես առաջնային խնդիր համապատասխան միջոցառումներ ձեռք առնի նրա համար, որպեսզի երեխան մեծանա իր ընտանիքում,

ճանաչելով, որ միջազգային որդեգրումը կարող է երեխային, ում համար համապատասխան ընտանիք չի կարող գտնվել ծագման երկրում, հնարավորություն ընձեռել ունենալու մշտական ընտանիք,

վստահ լինելով, որ ձեռք կառնվեն այնպիսի միջոցառումներ, որոնք ուղղված են նրան, որպեսզի միջազգային որդեգրումը իրականացվի երեխայի առավելագույն շահերի պահպանմամբ և նրա հիմնական իրավունքների հարգմամբ, ինչպես նաև երեխաների առևանգման, առևտրի կամ անօրինական տեղաշարժի կանխմամբ,

ունենալով միջազգային փոստաթղթերում նկարագրված սկզբունքների հաշվի առնմամբ այդ նպատակին հասնելու ընդհանուր դրույթների ստեղծման հստակ մտադրություններ, մասնավորապես 1989թ. նոյեմբերի 20-ի Երեխայի իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի Կոնվենցիան, Երեխաների պաշտպանությանը և բարեկեցությանը վերաբերող սոցիալական և իրավական սկզբունքների մասին ՄԱԿ-ի Հռչակագիրը և հատկապես ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի 1986թ. դեկտեմբերի 3-ի 41/85 Բանաձևը՝ երեխային խնամակալության հանձնելու և ազգային ու միջազգային մակարդակներում նրա որդեգրման մասին.

Համաձայնվեցին հետևյալի մասին...»

Կոնվենցիայի ընդունումը դարձավ կարևոր միջազգային իրադարձություն, և բոլոր մասնակիցները հասկանում էին. Որպեսզի «ստիպեն» Կոնվենցիային աշխատել, անհրաժեշտ է լինելու անընդհատ և երկարատև ջանքեր առանձին անձանց, կազմակերպությունների և Կառավարությունների կողմից: Մասնակիցները նաև հասկանում էին, որ ծայրահեղ անհրաժեշտ է իրականացնել Կոնվենցիայի գործողության աշխատանքների անընդհատ գնահատական, և որ հատկապես ծագման երկրները իրենց պարտականությունների իրականացման հարցում աջակցության կարիք կունենան:

Կոնվենցիայի աշխատանքների նկարագրման նպատակով անց է կացվել Հատուկ Հանձնաժողովի 3 հանդիպում, որից առաջինը տեղի է ունեցել 1994թ.-ին այնպիսի հարցերի ուսումնասիր-

ման համար, ինչպիսիք են Կոնվենցիայի կիրառման հարցը և փախստական երեխաների հանդեպ դրա կիրառումը¹: 2000թ.-ին անցկացված երկրորդ հանդիպման ժամանակ քննարկվեցին Կոնվենցիայի փաստացի աշխատանքի հետ կապված հարցեր: 2005թ.-ին կայացած երրորդ հանդիպման ժամանակ Հատուկ Հանձնաժողովը հաստատեց Առաջադեմ փորձի օգտագործման Ուղեցույցը²: Այստեղ քննարկվեց որդեգրումից հետո երեխայի ծագման պետությանը հաշվետվությունների ներկայացման հարցը: Բազմաթիվ կողմ և դեմ կարծիքների արդյունքում Հատուկ Հանձնաժողովը եկավ եզրակացության, որ առաջարկեց ընդունող պետություններին երեխայի ծագման պետության օրենսդրության պահանջներին համապատասխան՝ ներկայացնել հաշվետվություններ և պատասխանել ծագման պետության խելամիտ բոլոր հարցերին՝ կապված երեխայի՝ որդեգրումից հետո ճակատագրի մասին: Կիրառելով Կոնվենցիայի դրույթները և հատկապես 2005 թվականի Հատուկ Հանձնաժողովի եզրահանգումները՝ ՀՀ Կառավարության կողմից 2010թ. մարտի 18-ին ընդունվել է 269-Ն որոշումը՝ «որդեգրման կարգը եվ Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական ներկայացուցչություններում կամ հյուպատոսական հիմնարկներում օտարերկրյա քաղաքացիների, քաղաքացիություն չունեցող անձանց և Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս բնակվող Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների կողմից որդեգրված՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի հանդիսացող երեխայի հաշվառման կարգը հաստատելու, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2002 թվականի նոյեմբերի 28-ի թիվ 1919-Ն որոշման մեջ լրացում կատարելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության մի շարք որոշումներ ուժը կորցրած ճանաչելու մասին»: Այս որոշման Հավելված 2-ի համաձայն՝ որդեգրողների կողմից որդեգրված ՀՀ քաղաքացի երեխաների հաշվառումն իրականացնում է որդեգրողների մշտական բնակության դիվանագիտական ներկայացուցչությունը կամ հյու-

---

¹ St' u J.H.A. van Loon. The Hague Conference on Private International Law// Yearbook of Private International Law. Volume-III, 2001. - էջ 242-243.

² Сообщения и заключения специальных комиссий по практическому действию Гаагской Конвенции от 29.05.93 г. О защите детей и сотрудничестве в отношении международного усыновления составленные Постоянным Бюро. // www.hcch.net.doc

պատուական հիմնարկը, իսկ դրանց բացակայության դեպքում ՀՀ ատորաքին գործերի նախարարությունը: Նույն որոշման 64 կետի համաձայն՝ «Կենտրոնական մարմինն օտարերկրյա պետություն որդեգրված երեխայի կյանքի պայմանների վերաբերյալ տեղեկություններ ստանալու նպատակով յուրաքանչյուր տարին մեկ անգամ մինչև որդեգրման 5 տարին լրանալը, դիմում է համապատասխան պետության իրավասու մարմնին»:

Կոնվենցիայի մշակման գլխավոր նպատակն է բազմակողմ փաստաթղթի ստեղծումը, որը կսահմանի երեխաների պաշտպանության ապահովման կոնկրետ ու հիմնարար սկզբունքները, կսահմանի ծագման ու ընդունման երկրներում մարմինների համագործակցության իրավական հիմք և որը որոշակի աստիճանով կունիֆիկացնի միջազգային որդեգրմանը վերաբերող միջազգային մասնավոր իրավունքի կանոնները¹:

Այս Կոնվենցիան նույնպես որդեգրել է միջազգային որդեգրման իրականացման ժամանակ երեխայի առավելագույն շահերի ապահովման սկզբունքը:

Կոնվենցիայի նպատակներից մեկն է. «պաշտպանության միջոցառումների սահմանում, որոնք երաշխավորում են, միջազգային իրավունքով ձանաչված երեխայի առավելագույն շահերի ապավովմամբ ու նրանց հիմնարար իրավունքները հարգելով, միջազգային որդեգրման ընթացակարգը»:

Կոնվենցիայի նախաբանը դիմում է Երեխայի իրավունքների մասին Կոնվենցիային, որտեղ երեխայի հիմնարար իրավունքներն են.

- երեխայի նկատմամբ ցանկացած գործողությունում առաջնահերթ ուշադրություն է դարձվում երեխայի շահերի առավել ապահովմանը
- ցանկացած խտրականության բացակայություն՝ անկախ ռասայից, մաշկի գույնից, սեռից, լեզվից, կրոնից, քաղաքական և այլ համոզմունքներից, ազգային, էթնիկական կամ սոցիալական

---

¹ Дзугаева А.3. Роль Гагской Конвенции о защите детей и сотрудничестве в отношении международного усыновления в создании универсальных стандартов по вопросам международного усыновления детей/ В кн.: Международное усыновление: проблемы правового, психолого-педагогического сопровождения детей- граждан РФ в семьях иностранных граждан. - М., 2001. - էջ 66.

ծագումից, գույքային դրությունից, առողջական վիճակից և երեխայի ծնունդից, նրա ծնողներից կամ օրինական խնամակալներից կամ որևէ այլ հանգամանքից:

- Իր սեփական հայացքները ձևակերպելու ընդունակ երեխայի իրավունքը դրանք ազատորեն արտահայտելու իրավունք այն բոլոր դեպքերում, որոնք վերաբերում են երեխային: Ընդ որում, երեխայի հայացքների նկատմամբ ցուցաբերվում է նրա տարիքին և հասունությանը համապատասխան պատշաճ ուշադրություն:

Միջազգային որդեգրման ժամանակ երեխայի շահերի առավել պահպանման համար Հաագայի 1993թ. Կոնվենցիան ճանաչում է.

- **երեխաները պետք է մեծանան և դաստիարակվեն ընտանեկան միջավայրում**

- **ժամանակավոր կամ մշտական միջոցառումների դեպքում առավելությունը տրվում է մշտականին**

- **միջազգային որդեգրումը կարող է առավելություն տրամադրել երեխային՝ կապված մշտական ընտանիք ունենալու հետ, եթե այդպիսին չի կարող գտնվել նրա ծագման երկրում:**

Պայմանավորվող պետությունները և կենտրոնական մարմինները պրակտիկայում պետք է միջոցներ ձեռք առնեն երեխայի շահերի առավել ապահովման իրավունքի քմահաճ մեկնաբանման կամ սխալ կիրառման դեմ:

Կոնվենցիայով որդեգրված կարևոր սկզբունքներից է նաև սուբսիդիարության սկզբունքը:

Այն նշանակում է, որ անհրաժեշտ է ջանք գործադրել ընտանքիների պահպանման կամ վերականգնման կամ էլ երեխային երկրի ներսում որդեգրելու կամ խնամելու միջոցներ գտնելու համար: Տվյալ սկզբունքի տակ նաև ենթադրվում է, որ միաջազգային որդեգրման ընթացակարգերը պետք է գոյություն ունենան երեխայի պաշտպանության համալիր համակարգի շրջանակներում: Սակայն պետությունները պետք է նաև երաշխավորեն, որ տվյալ նպատակին հասնելու ջանքերը միջազգային որդեգրման միջոցով երեխային ընտանիք տեղավորելու ծայրահեղ հետաձգման պատճառով երեխային ոչ մի վնաս չեն հասցնում: Պետությունները իրենց բոլոր ջանքերը պետք է ուղղեն այն բանին, որպեսզի կարճ ժամկետում գտնեն արդյունավետ հնարավորություններ ծնողական խնամքից զրկված երեխաներին որդեգրող ընտանքում տեղավորելու հա-

մար: Յուրաքանչյուր պետության ազգային քաղաքականությունը պետք է ուղղված լինի առաջին հերթին ընտանիքը պահպանելուն և հարցը տեղական մակարդակում լուծելուն և ոչ թե միջազգային որդեգրմանը նպաստելուն:

Սաբսիդիարության սկզբունքը, սակայն, պետք է կիրառվի երեխայի շահերի առավել պահմանման սկզբունքի ներքո, օրինակ.

- *հարկ է ընդունել, որ երեխայի համար կարևոր է մեծանալ ու դաստիարակվել իր ընտանիքում, այնտեղ, որտեղ նա ծնվել է, բայց առավել կարող է, որպեսզի նա պաշտպանված լինի դաժան վերաբերմունքից*

- *բարեկամների կողմից մշտական խնամքը ցանկալի է, եթե միայն տվյալ անձինք չունեն չարամիտ դրդապատճառներ, կա՛մ համապատասխանում են, կա՛մ էլ ի վիճակի են բավարարելու երեխայի պահանջումները (այդ թվում բժշկական սպասարկումը)*

- *որդեգրումը կամ մշտական ընտանեկան խնամքի այլ ձևը երկրի ներսում առավել նախապատվելի է երեխայի համար: Սակայն երեխայի նկատմամբ խնամք ապահովելուն ընդունակ համապատասխան ընտանիքի կամ անձի բացակայության դեպքում գոյություն ունի ընդհանուր կանոն. Ցանկալի չէ երեխային թողնել մասնագիտացված հաստատություններում սպասելու, եթե առկա է արտերկրում երեխայի համապատասխան ընտանիքում մշտական բնակության տեղավորելու հնարավորություն*

- *ժազման երկրում երեխայի համար տուն գտնելը դրական բայլ է, բայց ժազման երկրում ժամանակավոր տունը մեծամասամբ ցանկալի չէ:*

- *ինստիտուցիոնալացումը, որպես մշտական խնամքի տարբերակ հատուկ դեպքերում ընդունելի լինելով հանդերձ, չի հանդիսանում երեխայի շահերի առավել ապահովման ընդհանուր կանոն:*

Կարծիք կա այն մասին, որ սաբսիդիարության ճիշտ կիրառումը այն ժամանակ է, երբ միջազգային որդեգրումը պետք է քննարկվի որպես «վերջին հնարավորություն/միջոց»: Կոնվենցիան այդպիսի նպատակ իր առաջ չի դնում: Այնպիսի լուծումները, ինչպիսիք են երեխաների մշտական բնակությունը մասնագիտական հաստատություններում կամ բազմաթիվ ժամանակավոր խնամատար ընտանիքներում մեծամասամբ չեն կարող դիրատկվել որպես հակադրություն միջազգային որդեգրմանը: Այդ իմաստով հենց ինս-

տիտուցիոնալացումն է համարվում «վերջին միջոց»:

**Կոնվենցիայով նախատեսված հաջորդ սկզբունքը խտրակա-
նության բացակայության սկզբունքն է:**

Խտրականության բացակայության սկզբունքը ներառված է 1993թ. Հաագայի կոնվենցիայում, ելնում է երեխայի իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 21(с) հոդվածից: Հոդվածը սահմանում է պահանջներ այն մասին, որ պայմանավորվող պետությունները *«այլ երկրում երեխայի որդեգրման դեպքում ապահովում են այնպիսի երաշխիքների և նորմերի կիրառում, որոնք առկա են երկրի ներսում որդեգրման ժամանակ...»*: Նույն Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածը ներկայացնում է խտրականության բացակայության դրույթը և պայմանավորվող պետություններից պահանջում է պաշտպանել իրենց իրավասության տակ գտնվող երեխաների իրավունքերը առանց որևէ խտրականության: Այդ պատճառով էլ միջազգային որդեգրման օբյեկտ հանդիսացող երեխաները պետք է ունենան նույն իրավունքները և ստանան նույն պաշտպանությունը, ինչպես յուրաքանչյուր այլ երեխա:

1993թ. Հաագայի կոնվենցիայի 26(2) հոդվածում ներառված է խտրականության բացակայության վերաբերյալ կետ, որում ասվում է, որ Կոնվենցիայի շրջանակներում «երեխա-ծնող» հարաբերությունների դադարեցմամբ ամբողջական որդեգրման դեպքում որդեգրումից հետո ծագող երեխայի իրավունքները պետք է հավասար լինեն ընդունող պետության օրենքի շրջանակներում իրականացվող նմանատիպ որդեգրումից ծագող իրավունքներին:

Միջազգային որդեգրման ժամանակ խտրականության բացակայության սկզբունքը կոչված է երախտավորելու հավասար իրավունքներ և ապահովելու հավասար պաշտպանություն բոլոր որդեգրվող երեխաների համար: Տվյալ սկզբունքը նաև ուղղված է առավել խոցելի երեխաների և բնակչության չունևոր շերտերի երեխաների պաշտպանության ապահովմանը և նրանց ընտանեկան միջավայրում մեծանալու հավասար հնարավորության ընդծեռնմանը: Պայմանավորվող պետությունները պետք է սահմանեն հատուկ պահանջներ ունեցող երեխաներին որդեգրել ցանկացող ընտանիքներին հատուկ օգնություն ցույց տալու միջոցները:

Միջազգային որդեգրման բնագավառում 1993 թվականի Հաագայի կոնվենցիան այն միջազգային իրավական ակտն է, որն

առավել ամբողջապես է կարգավորում այդ հարցը և սահմանում է լրացուցիչ երաշխիքներ միջազգային որդեգրման երեխայի շահերը առավել ապահովմամբ իրականացնելու համար:

Այսպիսով, չնայած երեխայի իրավունքերը և նրանց շահերի պաշտպանությունը գտնվում են միջազգային հանրության մշտական հսկողության ներքո, այնուամենայնիվ քիչ չեն դեպքերը, երբ երեխաները ենթարկում են դաժան և անմարդկային վերաբերումունքի: Ղա է պատճառը, որ բոլոր միջազգային իրավական ակտերի նրոմերն իրենց հիմքում են դրել երեխայի շահերի առավել պաշտպանության սկզբունքը, որը կարելի է համարել միջազգային որդեգրման հիմնական և կարևորագույն սկզբունք, որի ապահովմամբ միայն կարելի է խոսել միջազգային որդեգրման՝ որպես առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների ընտանիքում ապրելու և դաստիարակվելու իրավունքի իրականացման միջոցի մասին:

Татевик Асатрян

Аспирант кафедры гражданского права ЕГУ

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОГОВОРЫ В ОБЛАСТИ МЕЖДУНАРОДНОГО УСЫНОВЛЕНИЯ: УСТАНОВЛЕННЫЕ В НИХ ПРИНЦИПЫ

Вопрос о рассмотрении прав детей возник в результате демократического движения XIX века. В этот период государства взяли на себя ответственность за защиту прав ребенка. Необходимо было принять меры относительно рабства, детского труда, торговли детьми и проституции несовершеннолетних. Основным международным документом в области международного усыновления является Гагская Конвенции о защите детей и сотрудничестве в области международного усыновления от 23.05.93г., в основу которой легли основные принципы, установленные в Конвенции ООН О правах ребенка от 20.11.89 г.. Одна из целей Конвенции – «определение мер безопасности, гарантирующих совершение процедуры международного усыновления с учетом наилучших интересов ребенка и с уважением его основных прав, признанных международным правом». *Принцип защиты наилучших интересов ребенка является основополагающим принципом, при обеспечении которого можно говорить о международном усыновлении, как о реализации права ребенка жить и воспитываться в семье.*

THE INTERNATIONAL TREATIES IN THE FIELD OF INTERNATIONAL ADOPTION. THE PRINCIPLES DEFINED THEREOF

The issue of observation of the right of children has arisen from democratic activity in the 19th century. Within this period the states have undertaken an obligation for the protection of the children rights. It was required to undertake means on slavery, childish work, trade of children and prostitution of minor. The main international document in the field of international adoption is Hague Convention as of 29 May 1993 on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption, the basis of which are the main principles defined in the The United Nations Convention as of 20 November 1989 on the Rights of the Child. One of the aims of the convention is to establish safeguards to ensure that intercountry adoptions take place in the best interests of the child and with respect for his or her fundamental rights as recognized in international law. The principle of the protection of the child's best interest is considered fundamental principle, and in case of the provision of the latter we deal with international adoption as the realization of the child's right to live and to be raised in the family.

Բանալի բառեր. միջազգային որդեգրում, որդեգրման սկզբունքներ, միջազգային որդեգրման սկզբունքներ, սկզբունք, երեխայի առավելագույն շահ, երեխայի առավելագույն շահերի պաշտպանություն, երեխայի իրավունքների պաշտպանություն:

Ключевые слова: международное усыновление, принципы усыновления, принципы международного усыновления, принцип, наилучшие интересы ребенка, защита наилучших интересов ребенка, защита прав ребенка, принцип защиты наилучших интересов ребенка.

Keywords: adoption, international adoption, intercountry adoption, principles of adoption, principles of international adoption, principles of intercountry adoption, child's best interest, the best interests of the child, Child Rights Protection